

הלכות תפלת המנחה סימן רלג רלד

קמח באר הגולה

לטל נדיו כדו להתפלל (טז) *אף-על-פי שאינו יודע להם שום לבלוף, ולא יברך (יז) ועין לעיל סימן צב סעיף ה: הגה ואפלו עומד (יח) מלמודו יטל נדיו (י) (יט) לתפלה (מנהגים). ואם אין לו מים מזמנים (י) (כ) אין צריך לטל:

רלד הרוצה להתפלל מנחה גדולה ומנחה קטנה, וכו' ב' סעיפים:

א *הרוצה להתפלל (א) מנחה גדולה ומנחה קטנה, (ב) אין ראוי לו להתפלל רשות אלא הגדולה, (ג) ואם יתפלל הגדולה חובה, לא יתפלל הקטנה פי אם רשות. אכל אין ראוי להתפלל תפלת רשות (ד) אלא אם-כן מפיר בעצמו שהוא זהיר וזרוז ואמיד בדעתו לכוון בתפלתו מראש ועד סוף בלא הסח הדעת, אכל אם אינו מכוון בה יפה קרינן בה 'למה לי רב זבחיכם': הגה (ה) אין לומר 'אשרי שקדם מנחה אלא כשיש מנין בבית-הכנסת, כדי שיאמרו עליו הקדיש שלפני תפלת המנחה (הגהת סמ"ק וכל"ב). יש

באר היטב

מ"א: ונזקא בעיר שבמיה גבוהין או ישבת בעמק. ועלשו נהגין להתפלל מנחה ומערב סמוכין זה לזה, פי סוכרין כפרנן, ומה שמתפללין ערבית קדם הלילה הינו מפני הדחק שטרם הוא לאסוף הצבור שנית. ונחיד שלא התפלל בבהכ"מ יתחין עד הלילה, וצריך לזהר שלא יתפללו ערבית קדם פלג המנחה, מ"א: (י) לתפלה. ואם נטל נדיו לתפלה אע"פ שהפסיק אח"כ בלמודו כגון בזמן שדורשין, א"צ לטל שנית, ומ"מ בשבת שפסקוין במכירת המצות נ"ל שצריך לטל שנית לתפלת מוסף אח"כ לא הסיח דעתו ויבט אלהי רבה פסק דכל זמן שהוא בבהכ"מ אין צריך לטל נדיו עוד, דמסתמא לא הסיח דעתו. ואם נטל נדיו לאכילה ואכל, מ"מ צריך לטל לתפלה כיון שלא נטל לתפלה, משא"כ ברחץ נדיו שחרית, דהוי נטילה לתפלה, עין סימן ד, מגן

אברהם: (י) א"צ לטל. וינקה נדיו בצרור ויתפלל עם הצבור אע"פ שעדין ישאר לו זמן להתפלל בנחיד, ביח ע"ת, ע"ש: (ב) א"ל אשרי. ואם אמרו אשרי בלא מנין ואח"כ באו מנין יאמרו מזמור א' ואח"כ יאמרו קדיש, וה"ה לשלומדים בבהכ"מ וליקא מנין ואח"כ קוראים יו"ד לומר קדיש, לא יאות עבדי, אלא בעי שיהיו יו"ד בשעת הלמוד, מ"א. אכל הש"ו בסימן נה ס"ק ג כתב דכל שישי באמירת הקדיש עשנה די א"צ שיהיו עשנה בשעת הלמוד, ע"ש בס"ק ו מש"ש. ועין בשו"ת שער-אפקנים סי' יז. כתב בפסקי מהרא"י סי' נט: אפלו אם מקצת צבור התפללו בעונתו ונמשכה עד הלילה אין לומר קדיש, כיון שנתחדש יום, אחר שהפסיקו מלהתפלל, עכ"ל. וכתב המ"א דה"ה אם נמשך באמירת א"מ וכיוצא בו, שא"ל קדיש תתקבל,

באר הלקח

בשביל מנחה³⁹, דחובה קודמת לתשלומין, וכדלעיל בסימן קח, עין שם: * אף-על-פי שאינו יודע להם שום לבלוף. מלשון זה משמע לכאורה דנזקא בסתם נדום, אכל אם יודע שהם נקיות, כגון שנטל נדיו לאכילה, ורוצה להתפלל, אין צריך נטילה. ומה שהעתיק הנ"מ דאף-על-פי שעומד מלמודו, אין סתירה לזה, דאף-על-פי שבאמת לכתחלה בנדיא יש לו לזהר שלא לתבץ ראשו באמצע הלמוד ושלא לנע במקומות המכוסים, מפל מקום אם ארע שנגע ידו באיזה מקום מכסה, הלא דינא הוא דאין צריך לטל נדיו אלא די שיקנה נדיו, וכמבאר לעיל בצ"ב במשנה ברורה, עין שם ומה שהביא המנהגים ראה מאברהם אבינו הוא אסמכתא בעלמא, כן נראה לעניינת דעתו, מה שאין כן בנטל נדיו לאכילה דבנדיא נדיו נקיות, מסתברא דאין צריך לטל נדיו לתפלה. אכן במגן-אברהם סתם הדברים להספך ממה שכתבנו, דאפלו בנטל נדיו למקום לאכילה צריך לטל נדיו לתפלה, והעתיקו האלהי רבה ושאריו אחרונים להלכה, ולפי זה לישנא דהשלח-ערוך שכתב "אף-על-פי שאינו יודע" וכ"ה הוא לאו נזקא:

(יט) לתפלה. ואפלו נטל נדיו (נד) לאכילה ואכל ולא הסיח דעתו, צריך נטילה לתפלה, שאין נטילתו לאכילה עולה לתפלה³⁶, אכל נטילת שחרית שנטל כשקם ממשותו ולא הסיח דעתו, עולה לו לתפלה: (כ) אין צריך לטל. אלא ינקה נדיו בכל מידי דמניקיה³⁷. וכל זה בסתם נדום, אכל אם נגע נדיו במקום מטנף או עשה צרכיו, צריך לחזור מים אף בתפלת מנחה ומערב, וכמו בתפלת שחרית³⁸, וכמבאר שיעורו לעיל בסימן צב סעיף ד, עין שם³⁹ [אחרונים בסימן צב]. ועין שם במשנה ברורה ובאר הלקח ששיקף לכאן: א (א) מנחה גדולה. הוא ממש שעות ומחצה, ומנחה קטנה הוא מתשע ומחצה ולמעלה, ורוצה להתפלל שניהם: אחת לחייב ואחת לנכבה⁴¹, וכמו דקמא לן בסימן קז דכ"ל אדם להתפלל כמה שירצה בתורת נדבה, ובלכ"ד שיתחדש דבר בתפלתו שהוא לנכבה, עין שם⁴²: (ב) אין ראוי וכו'. דאף הדעולם מתפללין החוב מקדם ואחר-כך הרשות, הקא קדם תשע ומחצה לא הגיע עוד עקר זמן מנחה, שעקר זמנה (ה) לכתחלה הוא מתשע ומחצה ולמעלה, שיהיה זמן הקרבת התמיד בכל יום, כנ"ל בסימן רלג: (ג) ואם יתפלל וכו'. דבדיועבד יצא נדיו חובה במנחה גדולה, כנ"ל בסימן רלג: (ד) ובסתמא נשלא כיון בהדיא לשם נדבה נמי נראה דעולה לשם חובה, ויתפלל לשם נדבה אלא אם-כן ירצה: (ה) אלא אם-כן מפיר וכו'. ובריש סימן קז משמע דבעינן גס"כ שיתחדש בה דבר; ואפשר דהיכא שהוא מפיר בעצמו שייכון היטב ותפלה טובה היא, לא בעינן חדוש, אכל מלשנא דטור לא משמע הכי⁴³: (ה) אין לומר 'אשרי' וכו'. ואם אמרו בלא מנין ואחר-כך בא

שער הצינן

(כ) כן מוכח ממגן-אברהם בסעיף-קטן⁴²: (כ) וכדלעיל בסימן צב סעיף ז, ומדי ששעה צרכיו ונטל נדיו קדם שהתחיל ללמוד, דאי לאו הכי מאי רבוקא, דלמא נגע במקום מטנף באמצע היום זמן הרבה קדם שהתחיל ללמוד ולא מדפר, וכדקמא לן דסתם נדום עסקניות הו, ויודע דסתם נדום קשורת לחורה, אלא ודאי כדפרשתי: (נד) מגן-אברהם: (ה) בתי-יוסף. ונע דדין זה של המחבר הוא רק דעת הרמב"ם דסבירא לה דמנחה גדולה הוא רק דיצבר, והרא"ש חולק על זה וסבירא לה דמנחה גדולה מטר לכתחלה להתפלל, וממילא בעניננו יתפלל מנחה גדולה לשם חובה ומנחה קטנה לשם רשות, כדאיתא בטור. והמחבר שלא הביא דעתם, משיח דאזיל לטעמה דפסק בריש סימן רלג בהרמב"ם, אכל לפי מה דמשמע שם מהש"ו והג"א שמצדדים לדינא כדעת הרא"ש והטור, ממילא ישפנה זה הדין, וכן משמע בבית-יוסף בריש סימן רלג ובהג"א בסימן זה דתלי זה

א תשובת הרא"ש
פלל ד סימן ט

הלכות תפלת המנחה סימן רלד רלה

שכתבו שנהגין לומר (ו) פְּרַשְׁתָּהּ הַתְּמִיד (ז) קָדַם 'אֲשֶׁר־י' של תפלת המנחה, נגד תמיד של בין הערב, ומנהג קָדַם הוא (אברהם בשם הר"י וכו'): **ב** (ח) **כָּאֵם שָׁכַח וְלֹא תִפְלַל מְנַחָה, מִתְּפַלֵּל עֲרִבִית שְׁתִּים, וְאוֹמֵר 'אֲשֶׁר־י' (ט) קָדַם תְּפִלָּה שְׁהִיא תְּשֻׁלוּמִין לְתַפְלַת הַמְּנַחָה (ועי' לעיל סימן קח):**

ב פתבי מהר"ר ישרא'ל סימן ט

הלכות קריאת שמע ותפלה של ערבית

רלה זמן קריאת שמע של ערבית, וכו' ד' סעיפים:

א זמן קריאת שמע (א) בליזלה משעת יציאת (ב) כשילשה כוכבים (ב) [6] יקטנים. ואם הוא יום מעונן, (ג) ימתין עד שיצא הספק (ד) מלבו. ואם קרא (ה) קדם לכן, (ו) חוזר וקורא אותה (ז) [7] בלא ברכות.

א ברכות ב' ב שכת לה ג רבנו יונה שם בברכות ד פן יצלה בית יוסף לתלכה

באר היטב

וצריך לנהג שלא יבוא לידי קף ושיאמרו הקדיש קדם צ"ה, ע"ל סימן קלא סי' ג [וכס' אליה רבה חולק עליו דאף אם נמשכה עד הלילה אומרים קדיש]: **(3) קדם אשרי'** ט"ז ומ"א פתבו לאמרה אחר אשרי, ע"ש. וכ' הארי' ז"ל לומר פטום הקטרת אחר פ' התמיד. מי שמתאחר לבוא לבהכ"נ בשעה שהצבור התחילו מנחה יתפלל י"ח עמקה ואח"כ יאמר אשרי, מ"א בס"י קח ס"ק ה דלא כב"ח, עין שם:

(6) קטנים. וזמן הדין סגי בבינונים כמ"ש רמ"א בס"י תסב, אלא שאין אנו בקריאת לכן בעי קטנים, אבל גדולים לא מהני שנאדם גם ביום, ובתענית לא הטריווה פלי האי וסגי בבינונים כמו שכתב רמ"א סימן תסב: **(3) בלא ברכות.** ולא יסמך על קריאת שמע שעל משתו מפני שאין מתבונן לצאת בה, תרי"ו. וט"ו העלה דכל מאן דחש לעמך עד ע"צ הטוב יקרא ק"ש על משתו ויכתן לצאת י"ח כזה ולא מפני המדיקין, ולא יצטרך לקרות רק ב' פרשיות בין דזכר קרא יציאת מצרים בבהכ"נ, וזהו יותר נכון מדרך השי"ע, דברך הש"ע קרוב לנודא שבשעת צ"ה אפשר שישכח לקרות, בפרט שכבר קרא וזאת התעוררות לקרות מפני המדיקין, וכהו אין אדם עשוי להשכח, עכ"ל, וכ"כ המ"א. שוב מצאתי במט"מ שש"ל קרא על משתו כל ג' פרשיות, עמ"א ס"ק ג ובגנות' ורד"ם בס' ג'נהמלך סי' צו ובס' ד'אהרן. מי שרגיל לקרות ק"ש ולהתפלל בעבור מעריב בליזלה וטעוה והתחיל בברכות ק"ש עם הצבור מבע"י, יגמור אותן כדי שלא יברך ברכה לבטלה, ובלילה יקרא ק"ש בלא ברכותיה ויתפלל, אעפ"י שאינו סומך גאלה לתפלה הכי עדיף טפי כדי שיתפלל בזמנה, מ"א:

משנה ברורה

(6) נמשכה בליזלה [וכמו תפלת נעילה] אומרים קדיש תתקבל: **ב (ח) אם שכח וכו'.** ואם הזיד, עין לעיל בסימן קח סעי' 20): **(ט) קדם תפלה.** עין לעיל בסימן קח סעיף קטן יד במשנה ברורה (8): **א (א) בליזלה משעת וכו'.** דחתיב "ויבשכבך", וקדם לילה לאו זמן שכיבה הוא, וליזלה מקרי משגראו ברכיע שלשה כוכבים בינונים; (6) אך מפני שאין הכל בקריאת ויבואו לטעות בגדולים [וגדולים בנדיאי אינן סימן לליזלה, שפמה פעמים נראין אפלו ביום], התמירו (3) גבי קריאת שמע דאינו קורא עד שראו שלשה קטנים (1): **(ב) שלשה כוכבים.** ואפלו (א) מפורים; (ג) ימתין וכו'. דספק דאורייתא הוא [הגר"א]: **(ד) מלבו.** ואם הוא יודע מתי שקעה החמה (4), ימתין כשעור ארבעה מילין (6), שהיא ע"ב מינוט (6). ועין לקמן סימן רצג סעיף ב במשנה ברורה ובאור הלכה, דכל הענין דשם שפך גם לקרא (7): **(ה) קדם לכן.** רוצה לומר, (7) קדם צאת הכוכבים, או ביום המעונן קדם שיצא הספק מלבו; (ו) חוזר וקורא אותה. עין במאמר מרדכי ובהגה"שולם שכתבו דמעקר הדין הוא ולא משום חמרא, וכן דעת הגר"א סעיף קטן א: **(ז) בלא ברכות.**

שער הציין

בנה, ולפלא על האחרונים שלא העירו בזה: **(3) מגן אברהם:** (2) מגן אברהם, וכן משמע מהגר"א, דלא כהט"ו. ועין לעיל בסימן נה במשנה ברורה סעיף קטן ב: **(7) פשוט:** (8) ואפלו אם התפלה נמשכה רק עד צאת הכוכבים נמי מותר, כל שלא קלתה ביום והיה הפסק בינה ללילה [א"ר]: **(6) אחרונים:** (3) מה שאין פן לגבי תענית בסימן תסב לא הטריווה ואוקמי אדינא דסגי בבינונים. ועין בפרי"מ מגדים מה שכתב לענין תענית דיום הכפותיים: **(4)** דמי לסימן רצג דבענין שהיה מבטנין במקום אחד, דהתם משום דבענין להוסיף מחל על הקדש (2) [אחרונים]. ועין בשערי' תשובה מה שכתב בשם משה יהודה, והוא מלתא חדתי (8), והוא כנה דבריו על מה שמצא בבית יוסף בשם הרבנו יונה הנרסא "בין בינונים לקטנים", ובאמת טעות' סופר הוא וצריך לומר "בין בינונים לגדולים" כמו שכתב האלה רבה, ובבית יוסף שלפנינו פתוב כהנן וכן בסימן רצג פתוב "בין בינונים לגדולים", וכן בלחם חמדות בהעמיקו את דברי הרבנו יונה פתוב גס"פ "בין בינונים לגדולים", ובעל דרך החיים אף שפורא נאה דברי השערי' תשובה מפל מקום לא הוזכרו כלל לדינא אלא סתם דבענין ג' כוכבים קטנים. ובחצי"אדם נראיתי שכתב "ג' כוכבים בינונים" והוא פלא, ואולי טעות' סופר הוא וצריך לומר "קטנים": **(7) דרש"ל,** וכן פתב בבאור הגר"א סעיף קטן ד:

שערי תשובה

[6] קטנים. עכ"ט, וצ"ע מ"ש מהג"א סי' תסב דקטנים לא מהני, וע"ש שהיה גדולים במקום קטנים. ועין בש"צ בשם משה יהודה שפרש: עד שהיו נראין הקטנים היוצאים אחר התפלה הניו הבינונים, והניו שבחמלת צאתם נראים קטנים ואח"כ אותם הקטנים בעצמם נראים לעינינו יותר גדולים, ואחרי גולם יוצאים כוכבים אחרים קטנים, וכ"כ בבר"י דקטנים דהקא הניו שאחר הבינונים, שעליהם אמרו פרק ב"מ שנאדא לילה, ובסימן תסב מורי בבבינונים החלת יציאתן שהם קטנים, ובהו מלשב דברי השי"ף ביו"ד סימן רטב ממה שהמה הפר"ח בלקוט, ע"ש. והני ג' כוכבים לענין ק"ש לא בענין רצופים אלא אפלו מפורים מהני, ועין סימן רצג: **[7] בלא ברכות.** עכ"ט. ועין בשג"ת אריה סי' ג האריך, ומסיק דידאי' משום יש לנהר לקרות כל הג"פ של ק"ש אחר צאת הכוכבים, ואע"פ שכבר קרא בבהמ"ד מפלג המנחה ולמעלה. וכתבו בשם הארי' ז"ל שהנה נותר שלא להתפלל מנחה אלא עם שקיעת החמה, ואפלו היה ע"ש עכ"ז לא הניח לאמרה בקול רם אלא הנה אמרה בלחש ואח"כ בקול. ע"ש. ועוד פתבו בשמו בענין ג' משמרות כו' דיש להתפלל כל הג' תפלות בעת שהוא קרוב יותר ליום ממה שהוא קרוב דברך הש"ע קרוב לנודא שבשעת צ"ה אפשר שישכח לקרות, בפרט שכבר קרא וזאת התעוררות לקרות מפני המדיקין, וכהו אין אדם עשוי להשכח, עכ"ל, וכ"כ המ"א. שוב מצאתי במט"מ שש"ל קרא על משתו כל ג' פרשיות, עמ"א ס"ק ג ובגנות' ורד"ם בס' ג'נהמלך סי' צו ובס' ד'אהרן. מי שרגיל לקרות ק"ש ולהתפלל בעבור מעריב בליזלה וטעוה והתחיל בברכות ק"ש עם הצבור מבע"י, יגמור אותן כדי שלא יברך ברכה לבטלה, ובלילה יקרא ק"ש בלא ברכותיה ויתפלל, אעפ"י שאינו סומך גאלה לתפלה הכי עדיף טפי כדי שיתפלל בזמנה, מ"א:

הַלְכוּת תְּפִילַת הַמְּנַחָה סִמְנָן רַלְד רֵלָה

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק ה]

וְאֵם אָמְרוּ בְּלֵא מְנַיִן וְאַחֲרֵיכֶן כָּא מְנַיִן⁴¹, יֵאמְרוּ מִזְמוֹר אֶחָד⁶ וְאַחֲרֵי כֶן יֵאמְרוּ קְדִישׁ⁶ וְכו', אֶפְשָׁר לְלַמֵּד מִשְׁנֵה אֶחָת¹ וְכו', וְלוֹמַר קְדִישׁ⁶.

4 ואם אמרו 'אשרי' במנין, ויצאו מקצתם קודם קדיש, כתב לעיל (סי' נה ס"ק ז) שהפמ"ג הסתפק אם אפשר לומר קדיש, ובמאמר מרדכי ובחיי אדם פסקו שלא לומר.

5 כאן כתב שיאמר 'זמור אחד', וכן כתב לקמן (סי' תקפ"א ס"ק ג). אך שם (סי' ד) כתב שקודם הקדיש יאמר שלשה פסוקים, וכן כתב לעיל (סי' נג ס"ק יא וסי' נד ס"ק ט) שיאמר שלשה פסוקים, ולעיל (בסי' נה ס"ק ב וסי' תרכ"א ס"ק י) כתב שיאמר כמה פסוקים או איזה זמור.

והאם צריך שכל העשרה יאמרו את הפסוקים, כתב לעיל (סי' נד ס"ק ט) שמשפיק שנים או שלשה יאמרו, ובביה"ל לעיל (סי' קנה ס"א ד"ה ויקבע) כתב שמשפיק אחד יאמר, וכן כתב לעיל (סי' נד ס"ק ז) לענין הקדיש שקודם ברכו. ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ח סי' נא) כתב שאף שהלשון במשנ"ב לעיל (סי' נה ס"ק ב) 'שיאמרו' בלשון רבים אין לדקדק מזה שצריך שכולם יאמרו, הוסיף שכן מוכח גם מדבריו לקמן (סי' תקפ"א ס"ק ד) שכתב בשם הא"ר שאם אין עשרה בעת אמירת 'אשרי', יאמרו אחר כך כשיהיה מנין שלשה פסוקים, והא"ר עצמו כתב שיאמר 'החן' שלשה פסוקים, אלא שעל כל פנים צריך שכל העשרה ישמעו.

ולענין הקדיש שאומרים לאחר פסוקי דומרה, ולאחר ברכות קריאת שמע של ערבית, כתב לעיל (סי' נה ס"ק ב) בשם הפמ"ג (משנ"ב שם ס"ק ג), שאפשר לאומר אפילו שלא היו עשרה בשעת פסוקי דומרה או בשעת ברכות קריאת שמע, ואף לדעת המג"א (כאן ס"ק ג) שכתב שלענין תפילת מנחה, צריך לומר איזה זמור כשיהיה מנין קודם הקדיש. וראה מה שכתבנו שם.

6 והטעם שהקפיד שיאמרו קדיש, ולא יתחילו שמונה עשרה בלא קדיש, משום שלעיל (סי' נה ס"ק ה) כתב שאין לפחות משבעה קדישים ביום, ואחד מהם הוא הקדיש שקודם מנחה.

7 ואחרי לימוד משניות או שאר תורה שבעל פה, כתב לעיל (סי' נד ס"ק ט ובביה"ל סי' קנה ס"א ד"ה ויקבע) שיש לומר קדיש דרבנן [ולא קדיש שלם], והוסיף המשנ"ב שם שדוק אם אמר אחרי הלימוד דברי אגדה, ולכן נהגו לומר אחרי פרקי אבות או אחרי פרק במה מדליקין את המאמר של ר' חנניא בן עקשיא וכדו'. ואמנם בביה"ל (שם) משמע שאומרים קדיש דרבנן גם על תורה שבעל פה, ואף שלא אמרו קודם הקדיש דברי אגדה.

8 ואפילו מי שלא למד, כתב לעיל (שם סי' נד ס"ק ט) שיכול לומר את הקדיש.

[משנ"ב ס"ק ו]

פְּרָשַׁת הַתְּמִיד⁹. וְטוֹב גַּם כֵּן לומר פְּסוּם הַקְּטָרֶת¹⁰, וְכו' אָבָל אֵם יֵשׁ חֶשֶׁשׁ שִׁיעִיבְרוּ¹¹ זָמַן תְּפִלָּה¹², אֶפְלוּ אֲשֶׁרֵי¹³ וְדָלְגָה¹³.

9 ואע"ג שבשחרית, כתב לעיל (סי' מח ס"ק א) שיש לומר לכל הפחות את פרשת התמיד בעמידה, כתב בדעת תורה (שם ס"א, בשם הסיידור יעב"ץ) שבמנחה יכול לאומרה בישיבה, וטעמו על פי הקבלה.

ובטעם הדבר שלא נתפשט לומר קרבן התמיד בתפילת מנחה כמו בתפילת שחרית, כתב המקור חיים (ס"א) כיון שבנביא יחזקאל מוכח שלענין לבוא יתבטל התמיד של בין הערביים. ובערוך השלחן (סי' ח) כתב שהטעם הוא כיון שבמקורש היו מתפללים מנחה לפני הקרבן התמיד.

10 כאן כתב 'וטוב' גם כן לומר 'פיטום הקטורת'. ואמנם ברמ"א לעיל (סי' קלב ס"ב) כתב 'שיש לומר' פיטום הקטורת ערב ובוקר אחרי התפילה. וראה מה שכתבנו לקמן ס"ק ז.

וכשאומר פיטום הקטורת, כתב לעיל (סי' נ ס"ק ב, בשם הש"ה) שיעשה קול ניגון של משניות.

11 וכן אם בא לבית הכנסת בשעה שהציבור התחילו שמונה עשרה, כתב לעיל (סי' קח ס"ק יד) שידלג על 'אשרי' ויתחיל מיד שמונה עשרה עם הציבור. ואם הציבור עומד בסוף 'אשרי', כתב המקור חיים (קיצור הלכות ס"א) שאם אפשר יאמר 'פותח את ירך' וגו'.

אך אם אומר 'אשרי' במתינות, כתב בשו"ת שלמת חיים (סי' רי) שלא צריך להפסיק באמצע אשרי כדי להספיק להתחיל שמונה עשרה עם הציבור.

וכן ציבור שחוששים שיעבור זמן תפילה, כתב הגרי"ח קניבסקי (אשי ישראל בסוף הספר תשובה רסח) שפשוט שידלגו הכל, ויתפללו מיד שמונה עשרה.

12 וסוף זמן תפילת מנחה, כתב לעיל (סי' רלג ס"ק יד) שלכתחילה צריך לגמור את כל התפילה עד השקיעה, ובדעבד עד רבע שעה קודם צאת הכוכבים. וראה מה שביארנו שם.

וגם את חזרת הש"ץ, משמע לעיל (סי' קכד ס"ק ז) שצריך לגומרה קודם סוף זמן תפילה.

13 ואם גמר להתפלל ועדיין יום, כתב לעיל (סי' קח ס"ק יד) שיאמר 'אשרי' אחרי מנחה, אלא שהוסיף שהמג"א (שם ס"ק ה) כתב שמדברי הוזהר משמע שגם באופן זה לא יאמרו בתורת חובה, אלא רק כקורא בתורה. אך לומר פרשת התמיד אחרי התפילה, כתב הערוך השלחן (ס"ב) שאין לומר. ובשו"ת משנה הלכות (ח"א סי' קפט) כתב שכך המנהג, אלא שמ"מ אם עדיין יום, יכול לאומרה אחרי התפילה בדרך לימוד. מאידך, בפסקי תשובות (סי' פד) כתב בשם שו"ת פתחי שערים (סי' ו) שאפשר לאומרה גם אחרי תפילת מנחה.

ואם כבר לילה ורצה להשלים את ה'אשרי' שדילג, מבוואר ברמ"א (שם ס"ב) שאפשר לאומרו בלילה, ובמשנ"ב (שם) הביא שיש מהאחרונים שכתבו בשם המקובלים שלא לאומרו, ומכל מקום האומרו יש לו על מי לסמוך. ואמנם במשנ"ב לעיל (סי' קה ס"ק א) משמע יותר שהכריע שאין לומר בלילה. ובשעה"צ (סי' קח ס"ק כז) כתב שאם אומרו כקורא בתורה וכוללעיל, יכול לאומרו אפילו בלילה. וראה עוד מה שכתבנו שם.

[משנ"ב ס"ק ז]

אָבָל אֵין הַמְּנַחָה כְּנִי¹⁴ וְכו', וּמִתְפַּלְלִין שְׁמוֹנֵה עָשָׂר¹⁵, וְנוֹפְלִין עַל פְּנֵיהֶם¹⁶.

14 ולענין אמירת פיטום הקטורת, שכתב הרמ"א לעיל (סי' קלב סעיף ב) שיש לאומרו בערב אחרי התפילה, ביאר במשנ"ב שם (ס"ק יג) שדייניו אחרי תפילת מנחה או קודם לה.

15 ונהגים לומר במנחה קודם שמו"ע את הפסוק "כי שם ה' אקרא" וגו'. וכמו שהביא הטור (סי' קיא). ואם כבר אמר 'ה' שפתי תפתח', כתב לעיל (סי' קיא ס"ק א) שלא יאמר לאחר מכן שום פסוק, שכיון שקבעוהו רבנן בתפילה, יש לו דין תפילה. והוסיף הגרי"ח קניבסקי (אשי ישראל בסוף הספר תשובה רסז) שאפילו אם אמר רק את התיבות 'ה' שפתי' לא יפסיק. והחז"ר (הגרי"ח קניבסקי בשמו, דולה ומשקה עמ' קלה) לא נהג לומר את הפסוק **המשך בעמוד הבא**

הַלְכוּת תְּפִילַת הַמְּנַחָה סִימָן רַלד רַלח

ביאורים ומוספים המשך

[משנ"ב ס"ק ט]

עֵינָ לְעִיל בְּסִימָן קח סְעִיף קָטָן יד בְּמִשְׁנֵה בְּרוּךְ הַיְיָ.

(21) שם כתב שיש מהאחרונים שכתבו בשם המקובלים שלא לומר 'אשרי' בלילה, ומכל מקום האומרו יש לו על מי לסמוך. וראה מה שכתבנו לעיל ס"ק ו.

ומה שכתב השו"ע שצריך לומר 'אשרי' קודם התפילה, שהיא תשלומין לתפילת מנחה, כתב במשנ"ב שם שהוא כדי להשלים את היאשרי' שהיה צריך לומר קודם מנחה. ואולם, גם המשלים תפילת ערבית בשחרית, כתב השו"ע שם (סעיף ב) שיאמר 'אשרי' קודם תפילת התשלומין, ובטעם הדבר ביאר שם (ס"ק יג) שהוא כדי לעמוד בתפילה מתוך דברי תחנומין של תורה. והוסיף שלכן גם כשמתפלל במנחה לתשלומין של תפילת שחרית, יאמר תחילה 'אשרי'. וסיים המשנ"ב (שם) שכל זה הוא רק לכתחילה, ומן הדין די שישהה בין תפילת החובה לתפילת התשלומין כדי הילוך ד' אמות. וראה עוד מה שכתבנו במשנ"ב שם.

סִימָן רַלח

זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל עֶרְבִית

[משנ"ב ס"ק א]

עַד שְׁיִרְאוּ שְׁלֹשָׁה קְטָנִים⁽¹⁾.

(1) ואם נראים עשרה כוכבים בשמים, כתב בספר ארחות רבנו (ח"א עמ' קכו) ששמע בשם החזו"א שבודאי נראים כבר שלשה כוכבים קטנים.

[שעה"צ ס"ק ג]

לְהוֹסִיף מֵחַל עַל הַקְּדוּשָׁה⁽²⁾ וְכוּ, בְּשֵׁם מִשֵּׁה יְהוּדָה, וְהוּא מְלֻמָּה תְּדַמֵּי⁽³⁾.

(2) ולכן כתב במשנ"ב שם (ס"ק ה) שאם רואה במוצאי שבת שלשה כוכבים מפוזרים, ממתין מעט לאחר מכן משום תוספת שבת, ויכול לעשות מלאכה.

(3) ואמנם במשנ"ב לקמן (סי' רצג ס"ק ד) כתב שלפי דברי המטה יהודה, מובן מה שכתב התפארת ישראל (שבת פ"ב אות סד) שצריך שיהיו שלשה כוכבים קטנים מלבד מה שצריך שיהיו גם כוכבים בינונים.

[משנ"ב ס"ק ד]

וְאִם הוּא יוֹדֵעַ מִתֵּי שְׁקֵעָה הַחֲמָה⁽⁴⁾, יִמְתִּין כְּשִׁעוֹר אֲרָבָעָה מִיָּלִין⁽⁵⁾, שֶׁהוּא ע"ב מִיָּנוּט⁽⁶⁾ וְכוּ, דְּכָל הַעֲנָן דְּשָׁם שֵׁיף גַם לְכָאזִי.

(4) וכן אם יש לו שעון מדויק ויודע שאתמול בזמן הזה היה כבר לילה, כתב לקמן (סי' רצג ס"ק ז) שיכול לסמוך על זה.

(5) היא שיטת ר"ת שחביא השו"ע לקמן (סי' רסא ס"ב), שצאת הכוכבים הוא כשיעור ארבע מילין מתחילת השקיעה. אמנם, אם רואה שלשה כוכבים קטנים, כתב בביה"ל לקמן (סי' רצג ס"ב ד"ה עד) שהוא לילה אפילו קודם שיעור ארבע מילין, ובלבד שהכסוף העליון ושווה לתחתון. וראה עוד מה שכתבנו שם.

ולענין שיעור ארבע מילין, מביא בביה"ל לקמן (סי' רסא שם ד"ה שהוא) מחלוקת הפוסקים, שהגר"א והמנחת כהן סוברים שזה דקא בימי ניסן ותשרי שהימים והלילות שווים, אבל בתקופת תמוז הזמן ארוך יותר, ואילו הפמ"ג (א"א ס"ק ט) סובר שהזמן תמיד שווה.

והמנהג בארץ ישראל, כתב הקצות השלחן (סי' כו בדה"ש ס"ק ה) ששיעור בין השמשות בימים השווים הוא 18 דקות, ולקריאת שמע

י"ב שם וגו', ובטעם הדבר ביאר הגר"ק (שם) כיון שבשו"ע ובמשנ"ב לא הובא שנהגו לאומרו.

לענין ברכת 'שים שלום', כתב הרמ"א לעיל (סי' קכו סעיף ב) שבמנחה אומרים 'שלום רב', וכתב המשנ"ב שם (ס"ק יג), שבסידור האר"י ז"ל כתוב לומר לעולם 'שים שלום'. ואם טעה ואמר 'שלום רב' במקום 'שים שלום', וכן להיפך, יצא. אמנם, אם אמר בשחרית 'שלום רב' ונזכר קודם שאמר 'ברוך אתה ה', כתב בביה"ל שם (ד"ה אבל) שאפשר שיחזור לומר 'שים שלום'.

ולומר 'שלום רב' בתפילת שחרית כדי להספיק קדושה, הורה החזו"א (דינים הנהגות פ"ד סעיף כג, והגר"ח קניבסקי בשמו באשי ישראל פ"ג הע' כה) שאסור, וכן כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"י סי' כה אות א). מאידך, האדר"ת (בספרו תפילת דוד בסדר התפילה) כתב שיכול לומר 'שלום רב' בשחרית כדי להספיק קדושה.

(16) ואם טעה הש"ץ והתחיל קדיש, הורה החזו"א (ארחות רבנו ח"ג עמ' רכה) שלא יאמרו אחר כך תחנון, וכתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל פכ"ז הע' קיז) שיתכן שדין זה הוא אפילו אם אמר הש"ץ רק תיבה אחת מהקדיש.

[משנ"ב שם]

וְאִמְרִים קְדִישׁ שְׁלֹם⁽¹⁷⁾ וְכוּ. אַחַר הַתְּפִלָּה עַד שְׁחֻשָּׁה⁽¹⁸⁾ וְכוּ, שֶׁהַתְּפִלָּה הֵיחָדָה בְּיוֹם אֶחָד⁽¹⁹⁾.

(17) לענין אמירת 'עלינו לשבח', כתב לעיל (סי' קלב ס"ק ז) שנהגו במדינתנו לאומרה אחר כל הג' תפילות, ואם מתפללים ערבית סמוך למנחה, אומרים רק אחרי ערבית, ועולה גם למנחה.

ואולם כיון שלפעמים מלבד הש"ץ שעובר לפני התיבה, יש באותו מנין אבל או מי שיש לו יארצייט, ואם לא אומרים 'עלינו אינם יכולים לומר קדיש בתפילת מנחה, כתב בשו"ת פרי השדה (ח"ד סי' מא) שאם אין חשש למחלוקת, ראוי להנהיג לומר 'עלינו' גם לאחר תפילת מנחה.

(18) ולענין נפילת אפים, כתב השו"ע לעיל (סי' קלא ס"ג) שאין נופלים על פניהם בלילה, ובמשנ"ב (שם ס"ק יז) כתב שבבין השמשות נוהגים ליפול על פניהם. דעת הגר"ש אלישיב (תפלה כהלכתה פי"ח הע' סד) והגר"ש אויערבך (הליכות שלמה פ"ג סעי' ד ובדבר הלכה אות ו) שהמנהג בירושלים לא לומר תחנון אחרי השקיעה, וביאר הגר"ש"א שחששו לדעת חכמי הקבלה שיש סכנה לאומרו משקיעת החמה ואילך, וחמירא סכנתא. והכפ החיים (סי' קלא ס"ק נא) כתב שהאומרו לאחר השקיעה הוא כמצ"ץ בנטיעות והוא חמור מאד.

(19) ואם סיימו את חזרת הש"ץ קודם שקיעת החמה, משמע בחיי אדם (כלל לג ס"ג) שאפשר לומר קדיש תתקבל בין השמשות. וכן כתב המטה אפרים (סי' תרכג ס"ח) לענין תפילת נעילה. וראה עוד מה שכתבנו לקמן סי' תרכג ס"ק יב.

[משנ"ב ס"ק ח]

וְאִם הוּוּי, עֵינָ לְעִיל בְּק"ח סְעִיף ו [20].

(20) שם נתבאר שאם הויד ולא התפלל אין לו תשלומין, אלא שאם רצה יתפלל אותה בתורת נדבה. [וראה מה שכתבנו לעיל בס"ק א] וכן אם התפלל במקום שיכולה להימצא שם צואה, ואחר כך מצא שם צואה, שכתב בשו"ע לעיל (סי' ע סעיף ח) שצריך לחזור ולהתפלל, משום שפשע שהיה לו לבדוק קודם התפילה. כתב המשנ"ב שם (ס"ק לא) שנחשב מזיד ולכן אם עבר זמן תפילה אין לו תשלומין.

הַלְכוּת הַתְּפִלָּה הַמְּנַחֵה סִימָן רַלד רַלח

ביאורים ומוספים המשך

שכשמצדד בכמה מקומות שצאת הכוכבים הוא 72 דקות לאחר השקיעה, שכוונתו שזמן זה שיהיה בכל מקום ובפרט בארץ ישראל, אלא כוונת המשנ"ב רק למקומו, וכן משמע במשנ"ב לקמן (סי' רצט ס"ק א) שכתב "ומימ' נ"ל וכו' שאם לא אכל קודם השקיעה ודאי צריך לאכול אפילו אחרי השקיעה עד חצי שעה שקודם צאת הכוכבים", והיינו במקומו שהיה הפרש גדול בין השקיעה לצאת הכוכבים.

6) וכן לענין מי שנצרך לנקביו ואינו יכול להעמיד עצמו כדי הילוך פרסה [ארבע מילין], שכתב השו"ע לעיל (סי' צב ס"א) שחחר ומתפלל, ביאר המשנ"ב שם (ס"ק ג) שהוא 72 דקות, והוא לפי חשבון ששיעור הילוך מיל הוא 18 דקות. אמנם, לענין בצק ששהה בלא עסק, שכתב השו"ע לקמן (סי' תנט ס"ב ובמשנ"ב שם ס"ק טו) שאם שוהה הבצק 18 דקות שהוא שיעור מיל הוא מחמיץ, הביא הביה"ל שם (ד"ה הוי) עוד שתי שיטות בשיעור מיל: [א] 22.5 דקות. [ב] 24 דקות. וסיים הביה"ל שבהפסד מרובה אפשר לטמון על הפוסקים שאם לא שוהה הבצק 22.5 דקות אינו מחמיץ, אלא אם כן יש בו סימני חימוץ. והוסיף שלענין מליחת הבשר, יש להחמיר אף בדיעבד אם לא שוהה המלח על הבשר לפחות כשיעור זה. וראה עוד מה שכתבנו שם.

7) שהביא שם (ס"ק ד) מחלוקת הפוסקים מה הדין כשרואים שלשה כוכבים קטנים, והכסף העליון ושוה לתחתון, ועדיין הרקיע מזהיר כעין אור יום, שהפ"ח סובר שהוא בין השמשות, ובביאור הגר"א נקט שנחשב ללילה.

של ערבית יש להוסיף עוד 2 דקות, וראה בדבריו גם בסי' צג ס"ק ב, והוסיף הגרש"ז אייערבך (הליכות שלמה תפלה פ"ג ס"ט) שבבית הכנסת שנהגו להתפלל 20 דקות אחרי השקיעה, והתעוררו כמה מתפללים להחמיר ולאחר את הזמן, אין בכוחם לשנות את המנהג, וכך היה נהוג בירושלים להתפלל עשרים דקות אחרי השקיעה, והמהדרים יחמירו על עצמם ותבוא עליהם ברכה.

ומנהג החזו"א (דינים והנהגות פ"ה אות ז), שהזמן הוא בערך 45 דקות אחרי השקיעה. והגר"ח קניבסקי (בספר אעלה בתמר עמ' יח) כתב בשמו ש-45 דקות ודאי מספיק, אך נדמה שביום חול היה מתפלל אחרי 40 דקות ובמוצאי שבת אחרי 45 דקות, ובספר ארחות רבנו (ח"א עמ' קו) הוסיף בשם הגר"י קניבסקי, שהחזו"א סבר שמעיקר הדין לאחר 30 דקות הוא כבר לילה, רק שהחמיר לחכות עוד 10 דקות, וראה עוד בדבריו גם באגרות ורשימות לקהילות יעקב (סי' יד) ובספר בירור הלכה (תנינא סי' רלה).

ובעל השפע חיים מצאנו (שפע חיים מכתבי תורה ח"א מכתב ג-ד וח"ב תשובה ח) כתב שמנהגם כשיטת רבינו תם להמתין 72 דקות. וראה עוד מה שכתבנו לקמן סי' תקסב ס"ק ג וסי' תרפז ס"ק א. והגר"ש אלישיב (שיעורי מרן הגר"ש אלישיב ברכות ב, א) נהג להחשיב את זמן צאת הכוכבים 30 דקות אחרי השקיעה [מלבד במוצאי שבת שהחמיר בעשיית מלאכה כדעת ר"ת], כיון שאולי אינו בקיאים בזמן שקיעת החמה, והשקיעה האמיתית היא לא הנראית לעינינו כאשר מתכסה החמה. והוסיף הגר"ש אלישיב (תפלה כהלכתה פ"ג הע' קז) שדאי אין לטעות בדברי המשנ"ב

הלכות קריאת שמע סימן רלה

באר הגולה קמט

ה שס

(ח) *ואם הצבור מקדימים לקרות קריאת שמע מבעוד יום, (ט) יקרא עמהם קריאת שמע (י) וברכותיה ויתפלה עמהם, (יא) וכשיגיע זמן, קורא (יב) קריאת שמע בלא ברכות: הגה (יג) *ומיהו, לא יחזור ויתפלה בלילה אף על פי שהצבור (יד) מקדימים הבהה לפני הלילה, אלא אם כן הוא רגיל בשאר פרישות וחסידות, (טו) דאז לא

משנה ברורה

דקא פכר ברוך אותם, ואף על גב דלא יצא בקריאת שמע שקרא קדם הזמן, (ס) אף על פי כן לא היו הברכות לבטלה, דאף על גב דמסמיכין להו לקריאת שמע, מפל מקום עקרון לא נתקנו וקרא לקריאת שמע, ולפיכך בדיעבד שקראו (ו) קדם לזמן של קריאת שמע יצא: (ח) ואם הצבור וכו'. והיו עושים כן מפני הדחק, (י) שפמה עצמים אלו היו ממתנין פתחה ערבית עד צאת הכוכבים היה כל אחד הולך לביתו ולא היו מתפללין בצבור, שטרח להם להתאסף עוד, וגם איכא עמייהא קראי טובא, דאי לא יתפללו בצבור לא היו מתפללין כלל, ועל כן סומכין עצמן על דעת רבי יהודה שפכירא לה דמפלג המנחה ולמעלה נחשב ערבית להתפלל תפלת ערבית, וכדאיתא לעיל סימן רלג דשרי לעשות כן בשעת הדחקה, וכיון שנהשב לענין תפלה ללילה, (ס) היה מנהגם שהיו קורין אז גם כן קריאת שמע, אף שהוא דלא כהלכתא לרב הפוסקים: (ט) יקרא עמהם קריאת שמע. ולא (ט) זכנו אז לצאת ידי חובת קריאת שמע, כי אם בקריאה שניה שקורא אחר כך בזמנה: (י) וברכותיה ויתפלה עמהם. כדי (י) לסמוך גאולה לתפלה, וגם להתפלל עם הצבור: (יא) וכשיגיע זמן קורא וכו'. ודי שקרא שתי פרישות הראשונות, בין שהזכיר יציאת מצרים בבית הכנסת, דהיינו דלענין קריאת שמע לא יצא כזה הזמן משום דאפתי לאו זמן שכיבה הוא, לענין יציאת מצרים שאנו מחביין להזכיר בלילה יוצא כזה הזמן: (יג) מ"א בשם ת"ר. אבל בשאגת אריה האריך ומסיק דירא שמים יש לו לזהר לקרות כל השלש פרישות: (י) של קריאת שמע אחר צאת הכוכבים:

באר הגולה

* ואם הצבור מקדימים וכו', ויתפלה עמהם. ובכפועה רב אותה סה פתח, דמוטב להתפלל ערבית בזמנה ביחוד: (22), אם אי אפשר לו לאסוף עשרה בזמן קריאת שמע, ואף בשבת דעתו שם שיתפלה בזמנה וקרא: * ומיהו, לא יחזור ויתפלה וכו'. הלשון מגמגם, דכיון שהוא מתפלל עמהם לכתחלה משום דאין תפלתו של אדם נשמעת אלא עם הצבור, פשיטא שלא יחזור ויתפלה משום ברכה לבטלה ועוד, דמאן רגיל בפרישות, היכי שרי לה לחזור ולהתפלל? ואפשר פתחו כמו שכתב רב האי ומובא בבית יוסף, שיש נוהגים להתפלל עם הצבור תפלת נדה, ואחר כך בזמנה מתפלל עוד, תפלת חובה, וכתב בית יוסף דבזה צריך שיהא פכיר עצמו שיהא נהיר תרתי בכתה, עין שם, ולזה אפשר כן הכא בהגיה, ומצאתי אחר כך שכן היה מפרש הלבוש וכן העתיק בחבדור, עין שם. אבל באמת כל זה דחק, והמעין במקור הדברים במדרכי ובהנהגת מימוני ובתורת הדין דקא שלא נזכר כלל לחזור ולהתפלל, אלא כתבו בלם דצריך לנהוג קדשת רבנו תם לקרא ולהתפלל אחר פלג המנחה, והנהגים לאמר בלילה לא יחזור ויתפלה עד צאת הכוכבים מחזי כיהרא, וכנתנם משום דפורש מן הצבור שקוראים ומתפללים אחר פלג המנחה, וכתב בבית יוסף, דלענין תפלה יש לסמוך עליהם שלא לפוש מן הצבור ולהתפלל עמהם בשנה, אבל בקריאת שמע שלרב הפוסקים לא יצאו קדם צאת הכוכבים, כדאי מתר לו לאחר בקריאתו עד צאת הכוכבים, וכן העתיק בדר"מ שם, וכפי הנראה שעות סופר הוא בקאן וצריך לומר: ומיהו לא יחזור להתפלל בלילה וכו', וכן הוא באמת הלשון בתורת הדין, עין שם, ואדברי המחבר קאי, וכנתנו דאף על גב דלענין קריאת שמע אם ירצה להמתין בקריאת שמע וברכותיה עד צאת הכוכבים, כדאי שפיר עבדי, וכמו שהמנהג באמת בזמננו, אבל על כל פנים שמונה עשרה תפלה עם הצבור, ואם גם ימתין בתפלה, מחזי כיהרא. ואפשר עוד, דהלשון "חזור" שטקא דלשנא הוא, ומשום דגבי קריאת שמע לפי המנהג שקורין עם הצבור כתב "חזור", קטט גם הכא "חזור", ותפלה

(יב) קריאת שמע בלא ברכות. ואין כדאי לסמוך (יא) על הקריאה שקורא על משתו אפלו אם מנהגו לקרות כל השלש פרישות, דקא צריך לכוון לצאת ידי מצות עשה של קריאת שמע, כדלעיל בסימן ס, וקריאת שמע שעל משתו אין אנו מכוונים לשם מצוה כי אם להבדיל המזיקין: (יג) ועוד, שאפלו אם גימא דאין צריך פנהה לצאת המצות עשה, צריך על כל פנים פנות הלב לקבל עליו על מלכות שמים במורא, ובאותה שעה על משתו אין מכוון לזה: (יד) והנה בזמננו נהגו רב העולם לקרות קריאת שמע ולהתפלל אחר צאת הכוכבים פדיו, מיהו, באיזה מקומות בבתי כנסיות יש עדין מנהג הלשון שמתפללין תכף אחר מנחה אף שהוא מבעוד יום קצת, והמתפלל במקומות האלו יראה לחזור ולקרות קריאת שמע כשיגיע הזמן, ולפחות יראה לקרות כל הפרישות על משתו פדיו ויכון לצאת כזה המצות עשה של קריאת שמע. ובאיזה מקומות יש מנהג שהתקין אינן קוראין קריאת שמע עם הצבור, אלא שותקין עד שמונה עשרה: (ט) ומתפללין עמהם: (ט) וממתניין אחר התפלה עד צאת הכוכבים וקורין קריאת שמע וברכותיה, ואין חוששין לסמיכת גאולה לתפלה, וגם מנהג זה נזכר בדברי הקדמונים, עין בבית יוסף, ועין מה שכתבנו לעיל בסימן רלג סעיף א במשנה ברורה. ואשרי להתפלל מצרים בזמנו בצבור, וצריך מה שכתבנו בלאו הלה בשם פשיטא רב: (יג) ומיהו, לא יחזור וכו'. עין באור הלכה: (יד) מקדימים. הסקמם (יג) הפוסקים הוא דעל כל פנים אין לו להקדימה יותר ממה שהתפלל שמונה עשרה. ואפלו מפלג המנחה שמע (ד) וברכותיה ולא בתפלה לכלי עלמא, וצריך לחזור ולקרא קריאת שמע וברכותיה ולהתפלל שמונה עשרה. ואפלו מפלג המנחה ולמעלה, אינו אלא למי שהתפלל מנחה קדם פלג, אבל להתפלל מנחה ומעריב אחר פלג היו תרתי דסתי אהרבי: (ט) דאז לא מחזי כיהרא. אבל מה שחזרו וקורא קריאת שמע לא מחזי כיהרא, (טו) דלענין קריאת שמע כמעט כל הפוסקים מסכימים דמנהג הוא מצאת הכוכבים. פתבו האחרונים: מי שנוהג לקרות קריאת שמע ולהתפלל בצבור בזמנה, וכשהיה בצבור שקורין ומתפללים מבעוד יום, עשה והתחיל בברכת קריאת שמע, יגמור הברכות עם הקריאת שמע עד שמונה עשרה כדי שלא יהיה ברכה לבטלה, אבל שמונה עשרה לא יתפלל עמהם: (י) וכשיגיע זמן קריאת שמע יקרא קריאת שמע בלא ברכות ויתפלה (טו) עם הצבור, ואף על גב דעכשו אינו

שער הציור

(ס) רש"י וארי פוסקים: (ו) ואף שהוא אומר בברכת מעריב ערכים: גולל אור מפני חשך, כיון ששקעה חמה הוי לילה לענין זה ותר"י, ומשמע מדברי דאם אמר הברכות קדם שקיעה חזרו ומברך, אכן מסוף דבריו שכתב דהוא דומה לתפלה של ערבית, ואס"כ פי היכי דלענין תפלה כדאי יצא מפלג המנחה ולמעלה, הוי נמי לענין ברכות בדיעבד: ועל כל פנים אם ברוך קדם פלג, דלענין תפלה לא יצא אפלו בדיעבד, הכי נמי כדאי לענין ברכות: (ז) הרשב"א והרא"ה בהלכותיו: (ח) רבנו תם ישב מנהגם, אבל רב הפוסקים חולקין עליו: (ט) פרי מגדים ונהר שלום. ואף שכתב הפרי מגדים עוד עשה, דיתנה אם זמנה בעשוי, פתנאי דאמר שזמנה קדם צאת הכוכבים, טוב וכו', לא העתיקתם משום דמבאר בהרא"א וכן פממה אחרונים משמע דאין כן ספק כלל, דדעת רבנו תם יחידא היא: (י) פוסקים: (יא) מגן אברהם: (יב) תלמידי רבנו יונה. והשמיטתי טעם ראשון שהביא מהגן אברהם דצריך לקרות קריאת שמע של חובה קדם אכילה, דרש"י פליג על זה, כמו שהביא מהגן אברהם בעצמו בסוף דבריו, וגם הש"ו בסעיף קטן ג חולק על זה, עין שם: (יג) אחרונים: (יד) בברכת קריאת שמע יש לה דין תפלה, והיכא דאינו יוצא בתפלה גם בברכות אינו יוצא. ואימתי נקרא פלג המנחה, עין לעיל בר"ג דיש דעות דכרי דהוא עשה ורכיב קדם שמתפסה השמש מעיניו, ועל כן בדיעבד אין לחזור, אלא אם כן הם הקדים להתפלל קדם הזמן תה: (טו) פוסקים: (טז) ואם אין לו עשרה בלילה להתפלל עמהם, נכון להתפלל עם הצבור גם לכתחלה מבעוד יום ודח"ח, ונראה